

การมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นกับสถานศึกษา

การมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นกับสถานศึกษามีความเกี่ยวข้องกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันโดยความสัมพันธ์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ สามารถเป็นเหตุให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาได้ ดังนั้นการมองภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ของสถานศึกษากับชุมชนเป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่นและสถานศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ในช่วงเวลาที่ผ่านมา แม้ว่าสถานศึกษาจะเป็นแหล่งให้ความรู้ของชุมชนแต่ก็ยังไม่อาจนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตในชุมชนได้ ชุมชนจึงพัฒนาตนเองก้าวเข้าสู่ความเป็นองค์กรชุมชน ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองต่อสถานศึกษาก็มีอย่างจำกัดและค่อนข้างน้อย จัดเป็นการมีส่วนร่วมอยู่ห่าง ๆ ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาถูกผูกขาดอยู่กับระบบราชการ นักการศึกษาและครู อาจารย์ ทำให้เกิดแนวคิด กระแสผลักดัน และกลายเป็นบทบาทบัญญัติของกฎหมายที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและสถานศึกษาใกล้ชิดกันมากขึ้นมีบทบาทต่อกันมากขึ้น โดยกำหนดให้การจัดการศึกษาเป็นความรับผิดชอบร่วมกันอันจะทำให้ความรู้เกิดประโยชน์ที่สอดคล้องกับชีวิตในชุมชนได้อย่างแท้จริง สถานศึกษาจะเป็นแหล่งของการพัฒนาคน เพื่อให้คนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นของตน ขณะเดียวกันชุมชนและท้องถิ่นก็จะช่วยพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งเป็นวงจรการพัฒนาที่ยั่งยืนและการปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางที่กำหนดไว้

เมื่อทราบแล้วว่าชุมชน ท้องถิ่นและสถานศึกษาไม่อาจแยกจากกันได้ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีแนวทางแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนและท้องถิ่นให้เอื้อประโยชน์ต่อกันได้ จึงขอเสนอวิธีการที่ทำให้เกิดความร่วมมือ ดังนี้

1. จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชน และท้องถิ่น มาร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา เช่น เชิญบุคคลในชุมชน ผู้ปกครองมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ ในสถานศึกษาตามความสามารถพิเศษ เช่น แพทย์ ทนายความ ช่าง นักวิชาการเกษตร แต่งตั้งให้เป็นกรรมการดำเนินการ ในกิจกรรมต่างๆ มีผู้ปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นำเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ของชุมชนมาเผยแพร่ในสถานศึกษา เช่น ประกาศ ระเบียบ โฆษณา หนังสือพิมพ์ ฎีกางานถิ่น ผ้าป่า เชิญมาร่วมกิจกรรมพิเศษของสถานศึกษา

2. เปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนและท้องถิ่น มีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการศึกษา การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะต้องดำเนินการโดยมิได้มุ่งเพียงการให้ประชาชนเข้ามาสนับสนุนทางด้านทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่รัฐต้องการเท่านั้น แต่ยัง

หมายรวมถึง การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจและดำเนินการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคประชาชนด้วยและการกำหนดอุดมการณ์นี้ไว้อย่างชัดเจน ย่อมจะส่งผลให้ชุมชนและท้องถิ่นเห็นความสำคัญอันจะนำไปสู่การให้ความร่วมมือกับทางสถานศึกษามากขึ้น

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่น กับสถานศึกษามีวิธีการปฏิบัติหลายวิธี ที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะเลือกใช้ โดยคำนึงถึงนโยบายของแต่ละสถานศึกษาเอง วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่น กับสถานศึกษา มีดังนี้

1. ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลของสถานศึกษาให้ชุมชนได้รับทราบอยู่เสมอ
2. เปิดเยี่ยมชมสถานศึกษาในแต่ละปี จัดนิทรรศการ / กิจกรรมแสดงผลงานของนักเรียน ครู ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนได้เห็นว่าสถานศึกษามีจุดเด่นในด้านใดบ้าง
3. นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น งานพัฒนาหมู่บ้าน งานรณรงค์ทำความสะอาดท้องถิ่น งานประเพณีของชุมชน เป็นต้น
4. เปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรของสถานศึกษา
5. จัดตั้งองค์กรร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่น และสถานศึกษา เช่น สมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมศิษย์เก่า กรรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่นและสถานศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่น และสถานศึกษาในเชิงบวกจะก่อประโยชน์ดังนี้
ประโยชน์ที่ชุมชนและท้องถิ่นได้รับ

1. มีโอกาสภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานศึกษา
2. มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากสถานศึกษา เช่น การเข้ามาใช้ห้องสมุด เรียนรู้การใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากสถานศึกษา เป็นต้น
3. ใช้สถานที่ของสถานศึกษาเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การจัดงานแต่งงาน งานรื่นเริงวันปีใหม่ เป็นต้น
4. ช่วยให้มีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นในท้องถิ่นจากกิจกรรมของสถานศึกษา

ประโยชน์ที่สถานศึกษาได้รับ

1. ช่วยให้ชุมชนรักสถานศึกษา ช่วยดูแลความปลอดภัยไม่ทำให้ทรัพย์สินเสียหาย
2. ช่วยให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ที่จำเป็นจากชุมชน
3. ช่วยให้ได้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เช่น สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน สหกรณ์ชุมชน เป็นต้น

4. ช่วยดูแลความประพฤติและความปลอดภัยของนักเรียน นักศึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน

1. ช่วยให้สถานศึกษาและชุมชนร่วมมือกันในการแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ เช่น ปัญหาเสพยาเสพติด ปัญหาเด็กหนีเรียน เป็นต้น
2. ช่วยลดความเข้าใจผิดหรือความขุ่นมัวอันอาจเกิดขึ้นได้ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการศึกษาของชาติ

ภูมิปัญญาชาวบ้านนับเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่ามาใช้จัดการศึกษาของชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนวทาง ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ประการแรก ควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และจัดโอกาสให้ได้ไปเยี่ยมเยียน ศึกษาดูงาน พบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้านผู้มีผลงานที่น่าชื่นชมน่าสนใจต่างๆ นอกจากนี้ ควรให้โอกาสไปร่วมกิจกรรมของชุมชนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้จัดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสำหรับเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะร่วมวางแผน ดำเนินการส่งเสริมพัฒนาฟื้นฟูสืบ தொடเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีอยู่อย่างมากมายหลากหลายตามหมู่บ้านทั่วประเทศ อย่างจริงจัง โดยการเดินทางไปสืบค้น สอบถาม ขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ได้ข้อมูล นำมาวิเคราะห์ จัดระบบ แล้วจัดพิมพ์ในรูปของสื่อเอกสาร หรือสื่อเผยแพร่อื่นๆ สำหรับการศึกษา ส่งเสริม เผยแพร่ และค้นคว้าวิจัยในระดับลึกต่อไป

3. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุน ให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้า พื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4. ส่งเสริม เผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสม แล้วเลือกสรรอย่างพิถีพิถันในแต่ละประเด็น แต่ละลักษณะ นำมาจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขา ตามโอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายของการเผยแพร่ในประเทศ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้น ไปสืบทอดปรับปรุงให้ทันสมัย นอกจากนี้ก็เผยแพร่ไปสู่ต่างประเทศเพื่อศักดิ์ศรีของปราชญ์ชาวบ้าน และเกียรติภูมิของชาติไทยเป็นสำคัญ

5. สนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในความมีภูมิปัญญาของชาวบ้านไม่ดูแคลนยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้อิสระที่สามารถตัดสินใจได้เองอย่างมี

ศักดิ์ศรี โดยปราศจากการครอบงำ ให้การยกย่อง ให้กำลังใจ ในผลงานที่ชาวบ้านทำ เป็นการเสริมแรงให้มีความเชื่อมั่นว่าชาวบ้านมีความสามารถในการช่วยตนเองได้เหมือนอย่างอดีตที่ผ่านมา ผู้สนับสนุนควรเดินทางไปศึกษาหาความรู้ ร่วมทำงาน แล้วช่วยเหลือสนับสนุนในกิจกรรมที่ชาวบ้านคิด และทำด้วยความศรัทธา

6. ประสานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยประสานงานกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ร่วมมือกันศึกษาข้อมูล และหาความรู้ด้านกฎหมายชาวบ้าน จากปราชญ์ชาวบ้าน สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งกันและกันของชาวบ้าน และสร้างเครือข่าย ให้มีการเชื่อมโยง สืบทอด ปรับปรุง ร่วมผนึก กำลังกัน แบ่งงานกันทำ ตามศักยภาพของปราชญ์แต่ละท้องถิ่นในแต่ละด้าน โดยหน่วยงาน ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เพราะจะช่วยให้วิชาการท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้พัฒนาก้าวหน้าต่อไป และขณะเดียวกัน สิ่งใดที่ชาวบ้านทดลองแล้วเป็นผลดี ก็ สามารถเข้าไปสู่ภูมิปัญญาสากล ทำให้ภูมิปัญญาสากลดีขึ้นด้วย

เงื่อนไขของความสำเร็จของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นภาพร หะวานนท์และคณะ (2543:17) ได้เสนอว่า จะต้องดำเนินการโดยมิได้มุ่งเพียงการให้ประชาชนเข้ามาสนับสนุนทางด้านทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่รัฐต้องการเท่านั้น แต่ยัง หมายรวมถึง การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ในฐานะของผู้ตัดสินใจและผู้ดำเนินการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคประชาชนด้วย และการกำหนดอุดมการณ์นี้ไว้ อย่างชัดเจน ย่อมจะส่งผลให้ชุมชนและท้องถิ่นเห็นความสำคัญ อันจะนำไปสู่การให้ความ ร่วมมือกับทางสถานศึกษามากขึ้น

บทบาทของกระทรวงศึกษาธิการที่มีต่อชุมชน

ผู้บริหารการศึกษามีบทบาทในการให้การสนับสนุนและพัฒนาชุมชน เป็นบทบาทใหม่ที่ มิใช่การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หรือการนำสถานศึกษาไปให้บริการแก่ ชุมชน ภาพของบทบาทใหม่ที่กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 6) นำเสนอหลักสำคัญ 7 ประการ ในการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สรุปได้ดังนี้

1. ทำให้ประชาชนมีความนับถือตนเอง และมีความมั่นใจในตนเอง
2. ทำให้ประชาชนสามารถตัดสินใจและวางแผนได้ด้วยตนเอง
3. ต้องแน่ใจว่าประชาชนมีข้อมูลและสารสนเทศ ได้รับโอกาสและมีทรัพยากร

อย่างเพียงพอ

4. ส่งเสริมระบบเปิด และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชน

นั้น

5. ทำให้ประชาชนมีวิธีการของตนเองในการวางแผนและติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

6. สนับสนุนให้ประชาชนเอาชนะอุปสรรค และก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง

7. รางวัลความสำเร็จที่ประชาชนได้รับ คือ การส่งเสริมให้ทำในสิ่งที่ดีที่สุด บทบาทในการให้การศึกษา และพัฒนาชุมชนเป็นของทุกฝ่ายที่จะต้องร่วมมือกันดำเนินงาน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน อันจะทำให้สถานศึกษาและชุมชน พัฒนาไปสู่คุณลักษณะที่พึงประสงค์เคียงคู่กันที่สุด การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา จะเป็นไปอย่างไร มากน้อยเพียงใดและเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างเต็มที่หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการแสวงหาความร่วมมือดังกล่าว ซึ่งอาจชี้ให้เห็นว่างานบริหารสถานศึกษาด้านความสัมพันธ์กับชุมชนมีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพเพียงใด มนุษย์สัมพันธ์ของผู้บริหารมีมากน้อยเพียงใด เพราะเรื่องเหล่านี้ส่งผลถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาทั้งสิ้น เจตนารมณ์ของรัฐตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้สถานศึกษาส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (มาตรา 29) ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา

กล่าวโดยสรุป การบริหารสถานศึกษา ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนในการจัดการศึกษาที่มีมาแต่เดิม ได้ปฏิรูปให้มีความสำคัญยิ่งขึ้น สามารถเห็นได้ในหลายลักษณะ ได้แก่

1. การขยายบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาให้สูงขึ้น โดยมีหน้าที่กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา

2. การกำหนดให้มีผู้แทนองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการระดับชาติ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา

3. การขยายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการระดับต่างๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น เสนอนโยบาย แผน มาตรฐาน หลักสูตรการสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุน เป็นต้น

4. การแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้

5. การกำหนดให้สาธารณะรับทราบ การพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพภายใน

6. การกำหนดให้สถานศึกษามีส่วนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ดังนั้น ภาวะผู้นำทางการศึกษาในท้องถิ่นของผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทและพฤติกรรมการบริหารให้บุคคลในชุมชน ท้องถิ่นเข้ามาร่วมจัดการศึกษา ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมชื่นชมยินดีในผลงาน ในฐานะสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่น และในส่วนของผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ ที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพของชุมชน อันเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา